

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Остротата и дълбочината на глобалната икономическа криза отново повишиха обществения интерес към скритата икономика и формите на нейните проявления в Европа и в България. Разкритията за неподозирания дълбочина на навлизане на скрити икономически отношения в стопанството на Гърция, страната в центъра на продължаващата криза в Евроразоната, накараха медиите, международните анализатори и европейските правителства да заговорят за **специални мерки за подобряване на отчетността** и за изясняване на ролята и ефектите на скритата икономика:

- Важна начална стъпка в това отношение в Европа биха могли да бъдат **уеднаквяването на практиките за отчитане на скритата икономика** от националните статистики и изготвянето на сравнителна оценка за събирането на информация за дела на скритата икономика във всяка държава членка.
- До момента вниманието на ЕК беше съсредоточено единствено върху недеklarираната работа, като са проучени методите за директно наблюдение на явлението чрез извадкови изследвания на населението и е проведен един **специален Евробарометър** за размера и проявленията на скритата заетост в страните от ЕС-27. Би било целесъобразно подобно изследване **да се повтаря поне на всеки четири години**, за да осигури надеждна оценка за динамиката на наблюдаваното явление.

Кризата промени динамиката на скритата икономика в България. През периода 2002 – 2008 г. се наблюдаваше плавно, но устойчиво намаление на всички нейни проявления, улавяни чрез *Системата за мониторинг на скритата икономика* на Центъра за изследване на демокрацията. Тази тенденция продължи и дори се засили през 2009 г. Резкият спад на икономическата активност на бизнеса принуди редица компании да съкратят както скритата, така и официалната заетост. Регистрираната безработица се удвои до февруари 2010 г., а над 30 000 души нови безработни не се вписаха в бюрата по труда. През 2010 г. над 800 000 българи в трудоспособна възраст (15 – 64 г.) останаха икономически неактивни, въпреки че не учат и нямат здравословни проблеми. Българите остават най-непроизводителните работници в ЕС. Започналото съживяване на официалната икономическа дейност през април 2010 г. доведе до леко покачване на равнището на скритата икономика. Тази тенденция продължава през 2011 г., като очакванията са да се върне към дългосрочния тренд на спад едва през 2012 г. Всички данни сочат, че **скритата икономика остава сериозно предизвикателство за финансово-икономическата политика** на страната. Анализът на мерките за нейното ограничаване, предприети от българското правителство през последните пет години, дават основание да бъдат направени няколко важни извода:

- Необходимо е **да бъде възприета официална оценка на размера и проявленията на скритата икономика**, която да послужи за коригиране на макроикономическите и фискалните показатели на правителството

на национално равнище и пред партньорите на страната в ЕС. На тази основа правителството трябва да представи адекватни мерки за ограничаване на негативните ефекти от скритата икономика в тригодишна рамка.

- **Административноконтролните мерки могат да имат само временен и ограничен възпиращ ефект.** Много по-голямо влияние върху скритата икономика имат бизнес конюнктурата и структурните характеристики на националното стопанство. Следователно трябва да се търси по-широко въвеждане на финансово-икономически лостове за въздействие. Например увеличаването на акцизните ставки за цигарите през 2010 г. на практика обезсмисли действията по затягане на контрола върху контрабандните канали в страната, като повиши неимоверно икономическата мотивация за нелегална търговия с този акцизен продукт.
- **Трябва да се даде предпочитание на позитивни (стимулиращи), а не на негативни (наказателни) мерки за ограничаване на скритата икономика.** Равнището на неспазване на регулациите в българската икономика е толкова голямо, че прилагането на наказателни мерки води до разпиляване на усилията на контролните органи, повторемост на нарушенията, засилване на корупционния натиск върху икономическите субекти и повишаване на стимулите за укриване на икономическа дейност. Този затворен кръг „нарушение – контрол/регулация – ново нарушение – по-строг контрол“ може да бъде прекъснат чрез:
 - **Повишаване на стимулите за регистрация и развитие на официална бизнес дейност**, като се сведат до нула регулациите върху микро- и малките фирми. Те имат по-важна социална функция в създаването на заетост, отколкото в осигуряването на постъпления за държавния бюджет.
 - Разпространяването на **концепцията за обслужващия характер на държавната администрация**. Бизнесът, особено микро- и малките фирми, трябва да вижда в администрацията не контролен, а обслужващ орган. По-малкото, но по-добре насочени проверки върху високорискови дейности не само ще доведат до повишаване на ефективността на контролните органи, но и до увеличаване на мотивацията на техните служители.
 - Повишаване на **качеството на обществените услуги**, включително различните форми на инфраструктурата. Българското общество има изключително ниско доверие в държавните институции, което се подсилва от масовото разпространяване на корупция и скрита икономика. В резултат се е създала устойчива култура на толерантност и дори защита на тези отрицателни явления. Единствено усещането за непрестанно и съществено подобряване на качеството на обществените услуги може да възвърне социалната солидарност, необходима за ограничаване на скритата заетост и скритата икономика.
 - Провеждане на по-сложни, стратегически насочени **структурни реформи за намаляване на данъчната и административната тежест**. Опитът показва, че въвеждането на ефективни, но повърхностни мерки като намаляване на ставките на данъците, има ограничено въздействие, ако те не са придружени с подобряване на обслужването на гражданите и бизнеса. Например ниските данъчни ставки

не помагат на новосъздадения бизнес, ако той не може да започне дейност поради невъзможност да получи разрешително за строеж.

- Сивата и черната икономика си взаимодействат и преливат една в друга и с официалната, раждайки корупция, обръчи от нелегитимно влияние върху политиката и стимули за възпроизвеждане на скрита икономическа дейност. Прекъсването на тези връзки изисква цялостна **административна реформа на контролната и правосъдната система**. За целта трябва да се разработят **системи за оценка на ефективността** на отделните контролни и наказателни органи, които да позволяват публична проследимост на извършваната дейност и постигнатите резултати. Предвид масовостта на наблюдаваните отрицателни явления тези институции трябва да разполагат с работещи **системи за оценка на риска** и приоритизиране на своята дейност.

